

Det nya propagandakriget

En studie om det moraliska rättfärdigandet i användandet av
psykologiska operationer

Abstract

Seeking to identify alternative intervention techniques, to reduce mortality in war becomes more extensive. Some methods are met with more criticism than others. Psychological operations are not a new phenomenon, but starts to be used more and more, and is also a new addition for the Swedish Armed Forces. This paper therefore intends to explore how the moral justification for these operations might look like. The survey consists of an analytical framework of two ideal types which constricts each other, Consequentialism and Deontologin, both of which are rooted in the cosmopolitan thinking. The purpose with this framework is to have a discussion about what can be seen as morally justified or not. The trial will take place on psyops use in the Swedish Armed Forces' intervention in Afghanistan and how different forms of information that are sent can be justified differently based its accuracy in the information. The result shows that consequentialism as ideal type, is more accepted than deontologin, regarding the information's correctness.

Nyckelord: psyops, psykologiska operationer, propaganda, Afghanistan, Konsekventialism, Deontologi, Försvarsmakten

Antal tecken: 67 393

Jag vill börja med att tacka David Bergman och Sebastian Bay från Försvarsmakten, för att ni har ställt upp på intervjuer och bidragit med mycket hjälp och information till detta arbete

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	2
1.2	Centrala begrepp	2
1.3	Disposition	3
2	Metod	4
2.1	Avgränsning	5
2.1.1	Val av fall	5
2.1.2	Tidsperiod.....	5
2.2	Material och källkritik.....	6
3	Teori	7
3.1	Deontologi.....	7
3.2	Konsekventialism	8
3.3	Idealtyperna.....	10
3.3.1	Idealtypen deontologi.....	10
3.3.2	Idealtypen konsekventialism	10
4	Empiri	11
4.1	Psyops.....	11
4.2	Interventionen i Afghanistan	13
4.2.1	Rättsliga aspekter	13
4.2.2	Förändring av konflikten.....	15
4.2.3	Effektmätning.....	16
5	Analys	19
5.1	Vit psyops.....	19
5.1.1	Deontologi.....	19
5.1.2	Konsekventialism	21
5.2	Kritisk analys.....	22
5.3	Sammanfattning av analys	23
6	Avslutande diskussion	24
6.1	Kritisk diskussion.....	24
6.2	Slutsats	25
7	Referenser	27

7.1	Artiklar:	27
7.2	Internetkällor:	28
7.3	Doktriner och handböcker:	28
7.4	Muntliga källor	29

1 Inledning

2011 inrättades ett nytt Psyops-förband vid Ledningsregementet inom Försvarsmakten och är en av de senaste utvecklingarna. Psykologiska operationer (psyops) har som mål att med psykologiska medel influera och aktivt arbeta med att förändra attityder och beteenden hos målgruppen i en konflikt. Exempel skulle kunna vara att aktivt påverka beteenden som destabiliserar säkerhet och stoppar vapenvilor. Dessa budskap framförs med hjälp av personliga möten, radiosändningar och till och med ibland falsk propaganda för att nå det önskvärda beteendet hos målgruppen (Försvarsmakten, psyops). Men Försvarsmakten har använt sig av psykologiska medel redan innan de officiellt inrättade Psyops-förbandet, både i Afghanistan och Libyen då under ledning av NATO. Användandet av psykologiska operationer och informationsoperationer har funnits under lång tid och verkat i flera internationella konflikter på olika nivåer. Men för Försvarsmakten är psyops en ny funktion som är under utveckling som och inte än är helt beprövad och integrerad i de svenska internationella operationerna (FHS 2005 bilaga 1 s.12).

Ett välkänt exempel på en psykologisk operation var den som USA ledde under Gulfkriget, där man från flygplan släppte flygblad med uppmaningar till den irakiska armén att kapitulera. Budskapet i flygbladen var enkla, de var ett klart mål för attacker och bombningar skulle ske. Man skulle välja mellan att ta detta flygblad och gå mot den amerikanska armén i utbyte mot mat och arabisk gästfrihet eller riskera att dö i bombningarna. Detta visade sig som en effektiv metod då många soldater deserterade och uppvisade dessa flygblad. Detta trots att den irakiska regeringen utfärdade en lag dödsstraff till de som bar dessa flygblad på sig (Askelin, 2001).

Skulle denna nya krigsföring kunna ses som en utveckling mot Clausewitz teorier där det absoluta kriget skall ses som en orimlighet? (Nye, 2007, s.184). Även om psykologiska operationer vid första anblick inte ses som något större moraliskt problem då ingen skadas, iallafall inte direkt, kan detta ändå vara problematisk.

Exempel på den kritik som har riktats mot psyops är att resultaten av operationerna ofta är mycket svåra eller näst intill omöjliga att undersöka. Operationen i Gulfkriget var lätt då det bara var att räkna hur många som kom tillbaka med dessa flygblad. Men många gånger är det inte lika lätt då effekten av endast den psykologiska operationen är svår att utskiljas ifrån det andra arbetet som förs i operationerna av den militära insatsen, speciellt när det kommer till arbetet av att skapa attitydförändringar.

Frågor som väcks är hur man definierar skador och konsekvenser när mätningen av effekten är problematisk. Även om det bara skulle ske övervakning av, eller endast kontakt med personer så kan det ha förödande konsekvenser för

den enskilde individen. Vad blev det för konsekvenser för de individer som vart på komna av den irakiska regeringen med dessa flygblad? Hur ska skadliga konsekvenser kunna mätas? Frågan öppnar upp för en diskussion om huruvida denna form av verksamhet skall kunna ses som moralisk och etiskt problematiskt eller ej.

Intresset för att undersöka huruvida psyops skulle kunna rättfärdigas eller ej ur ett moraliskt perspektiv bottenar i de moraliska dilemman som präglar den internationella politiken idag. Vilka medel skall få tas till för att nå resultaten?

1.1 Syfte och frågeställning

Detta leder till mina frågeställningar:

- *Hur kan de svenska psykologiska operationerna i Afghanistan rättfärdigas utifrån ett moraliskt perspektiv?*
- *Hur har det moraliska rättfärdigandet av operationerna förändrats över tid?*

Syftet med denna uppsats är att undersöka huruvida svenska Försvarmaktens psykologiska operationer i Afghanistan kan rättfärdigas utifrån etiska/moraliska teorier. Valet av frågan hur det moraliska rättfärdigandet ser ut över tid, bottenar i att konflikten i Afghanistan var långgående. Långvariga konflikter skiftar ofta i intensitet under tiden. Därför kan det vara intressant att undersöka om det moraliska rättfärdigandet påverkats av konfliktens intensitet.

1.2 Centrala begrepp

- **Psyops** – *”Psykologiska operationer (psyops) är planerade aktiviteter som använder kommunikationsmetoder och andra medel riktade mot godkända målgrupper i syfte att påverka uppfattningar, inställningar och uppträdande för att uppnå egna politiska och militära mål.”*¹(FM, 2008 s.29). Hädanefter kommer psykologiska operationer uttryckas som psyops.
- **Sammanhållande psyops** – detta är psykologiska operationer som genomförs i syfte att stärka stödet för det egna förbandet eller motståndsgupperingar hos motparten. Samt att

¹ Försvarmaktens officiella definition

arbete för att förbättra samarbetet mellan intressenter som är neutralt eller fientligt inställda (Konnander, 2004 bilaga 2 s.7).

- **Splittrande psyops** – Dessa psykologiska operationer har som mål att uppnå ett skapande av splittringar mellan grupperingar samt mellan grupper och individer inom samhället, som operationerna riktar sig mot. Då i syfte att undergräva deras moral, stridsvilja och självförtroende (Konnander 2004 bilaga 2 s.7).

1.3 Disposition

Uppsatsens inledande kapitel kommer att behandla problemdiskussion, syfte, frågeställning och centrala begrepp. I *kapitel 2* kommer metod presenteras, tillsammans med avgränsning samt material och källkritik. I *kapitel 3* presenteras de två idealtyper som kommer utgöra min analysram för min studie. *Kapitel 4* presenteras empirin kring psyops och interventionen i Afghanistan, samt rättsliga aspekter och mätning av effekten. I det 5:e kapitlet genomförs analysen med empirin och mina två idealtyper, följt av en sammanfattning av resultatet. I det 6:e och avslutande kapitlet förs en kritisk diskussion samt presenterar slutsatserna av studien.

2 Metod

Syftet med denna uppsats är att undersöka huruvida svenska Försvarsmaktens psykologiska operationer i Afghanistan kan rättfärdigas utifrån etiska/moraliska teorier. För att nå resultatet kommer studien bedrivas som en beskrivande idéanalys. Denna metod har inte som syfte att redogöra ståndpunkter som tydligt framhävs i det materialet som studeras, utan istället genomförs ett tolkningsarbete för att utforska vad som inte framförs tydligt. Genom denna metod kan man därför ge arbetet en ytterligare dimension (Beckman 2005 s.50-51).

Då min frågeställning är av normativ art och har jag valt två normativa idéer som framför hur verkligheten bör vara snarare än hur verkligheten faktiskt är (Bjereld, 2002, s.74-75). Det är de kosmopolitiska teorierna som präglar den internationella politiken och har stark avspeglning på interventioner, med en strävan efter den mänskliga säkerheten framför statens. Därför föll mitt val på två idéer inom den kosmopolitiska teorin.

Dessa idealtyper är inte en direkt avspeglning av verkligheten och därför bör dessa idealtyper snarare ses som ett verktyg för att lyfta fram de eventuella skillnader i olika idéer om vad som bör ses som det fördelaktiga (Beckman 2005, s. 28-29, Esaiasson m.fl. 2007 s. 158). De bygger på värdegrunder och uttalar sig om vad som bör ses som det ”rätta” eller det ”goda”.

Då båda mina idealtyper delar kosmopolitiska värdegrunderna kommer de ha gemensamma drag och därför blir ett strikt analyschema svårt att utforma. Därför lämpar sig en friare beskrivning av de centrala värderingarna, både gemensamma och de som skiljer sig. Därav är det av stor vikt att ha god intersubjektivitet och tydlig argumentation till varför de slutsatser som nås är rimliga eller ej (Teorell & Svensson 2007, s.29-30, Beckman 2007, s.49, 55). I slutet av mitt teorikapitel kommer jag kort sammanfatta båda idealtypernas viktigaste punkter. Dessa kommer sedan att appliceras på empirin i analysen.

Genom att både NATO och Försvarsmakten delar samma definition på psyops, minskar risken för begreppsförvirring och bidrar till en starkare reliabilitet i arbetet, då det som avses att mäta mäts (Esaiasson et al., 2007, s.59-63).

Analysen kommer inte nå en uttömmande uppställning över alla moraliska argument som kan föras fram när det gäller psykologiska operationer. Analysen kommer snarare sträva efter att ge en översikt över några av de eventuellt möjliga moraliska ståndpunkter mot operationerna. Både starka och svaga sidor kommer att ställas mot varandra och diskuteras genom mina idealtyper. Ingen av dessa idealtyper kommer att kunna förkastas genom en empirisk prövning, utan kan istället endast pröva dess giltighet gentemot andra teorier eller dess konsekvenser (Bjereld, 2002, s.75-76). Användandet av idealtyper som instrument i en analys innebär att jag som författare skapar en sorts fiktiv tankekonstruktion som skall studera verkligheten. Därför är det viktigt att vara medveten och poängtera att

dessa idealtyper inte motsvarar den verkliga verkligheten (Bergström m.fl. 2012 s. 150-151). Det är mitt mål att bidra till större förståelse inför de moraliska aspekterna som präglar den internationella politiken rent generellt och psykologiska operationer specifikt.

2.1 Avgränsning

I denna uppsats genomförs en övergripande analys över hur psykologiska operationer kan rättfärdigas utifrån ett moraliskt perspektiv. För att sedan applicera denna analys på interventionen i Afghanistan från den svenska Försvarsmaktens ståndpunkt. Då det är problematiskt att undersöka de exakta handlingarna på grund av omfattande sekretess, kommer istället analysen ske ur ett mer övergripande perspektiv.

2.1.1 Val av fall

Jag har valt i denna uppsats att endast undersöka hur operationerna såg ut i Afghanistan och inte hur operationerna fördes i Libyen. Det svenska psyops-teamet fanns på plats i Libyen men då denna intervention var kort anser jag att det kan vara av större vikt att se hur förändringar kan se ut över tid i en längre konflikt så som i Afghanistan. Det svenska psyops teamet skapades även under samma tid som interventionerna i Afghanistan pågick och även det kan vara intressant hur operationerna fördes då detta fortfarande var något nytt. Det fanns stora begränsningar med tillgången till material om de psykologiska operationer som fördes. Därför finns det endast få exempel av hur operationerna fördes.

2.1.2 Tidsperiod

Tidsperioden som min analys sträcker sig över från det att den första stabspersonalen vid det första svenska PRT:t tillfördes till insatsen 2006, fram till idag.

2.2 Material och källkritik

I denna undersökning så finns det viss problematik kring den materiella inhämtningen då mycket av Försvarets information och resultat ifrån Afghanistan är sekretessbelagd. Jag anser att det ändå är av vikt att genomföra denna undersökning och kommer utifrån den information som kan nås att genomföra analysen med en medvetenhet om att allt inte kommer att kunna analyseras. Materialet till denna undersökning kommer att bestå av både primära och sekundära källor, i syfte att få en så bred och omfattande bild som möjligt.

Försvarets högskolan har på uppdrag från Försvarets makten gjort en omfattande studie av psyops under en sex års period. Denna kommer användas, både dess slutrapport men även de tidigare rapporterna som publicerades under studiens gång.

Detta kommer även att kompletteras med publicerade akademiska artiklar och doktriner från Försvarets makten och NATO. Samt kommer även intervjuer och föreläsningar från David Bergman (kapten) och Sebastian Bay (analytisk chef vid 10 förbandet) att användas för att få mer detaljerade uppgifter om hur operationerna såg ut just i Afghanistan.

3 Teori

Efter attackerna mot World Trade Center den 11 september 2001 och ett allt större fokus på de mänskliga rättigheterna i interventioner. I och med detta har en allt större och omfattande diskussion om vad som skall utgöra etiken och moralen i den internationella politiken. Det finns flera olika filosofier som strävar efter att skapa en universell etisk moralisk riktlinje. Dessa normativa etiker brukar vanligtvis uppdelas i tre olika kategorier, konsekventialism, deontologi och dygdetiken (Bergman-Rosamond 2001 s.2).

För att kunna besvara min frågeställning har jag valt två av dess normativa inriktningar, konsekventialism och deontologin. Anledningen till varför dygdetiken medvetet valdes bort i denna analys var för att denna har sin fokusering på vad som är moraliskt rätt i den enskilde individens och hur denna skall vara snarare än dess konsekvenser (ibid, Hutchings 2010 s.55) Då jag vill analysera rättfärdigandet i Försvarsmaktens operationer och inte den enskilde soldatens handlingar lämpar sig inte denna etik för min studie.

De två idéer som jag har valt har båda sina ansatser inom kosmopolitiska teorin då den internationella politiken präglas allt mer präglas av de kosmopolitiska värderingarna. Den kosmopolitiska teorin menar att det finns universella moraliska regler och rättigheter där alla skall vara jämlika. Grunden för deras moral ligger i jämställdhet mellan individer oavsett ursprung, ras, kultur o.s.v. Därför menar de även att vi har en skyldighet att hjälpa personer även utanför våra egna land gränser när det gäller att motverka våld mot civila samt skyldigheter till att skicka hjälpmedel till de behövande (Shapcott 2010 s.9). Internationella interventioner kan ses som en avspeglning av den kosmopolitiska andan där interventionen oftast motiveras med ingång med militära medel för att skydda de civila (ibid. s.18).

Traditionellt delas kosmopolitiska teorier in i två större grupper, konsekventialism och deontologi. Valet föll på just dessa två etiska inriktningar då båda delar den kosmopolitiska värdegrunden, men kan ses som varandras motpoler mot hur man kan moraliskt rättfärdiga ett handlande (Badersten 2006 s.118-119, Ahlenius 2004 s.29, Tännjö 2003 s.60).

3.1 Deontologi

Detta är en normativ moralisk idealtyp som till skillnad från konsekventialismen som kommer redogöras här nedan, menar att en handling inte kan avgöras som ”rätt” eller ”orätt” endast baserat på dess konsekvenser. Detta innebär inte att konsekvenserna räknas bort helt i avgörandet huruvida en handling var rätt eller

inte, utan att även handlingen i sig skall vägas in i rättfärdigandet. Till exempel så kan två handlingar båda ha samma konsekvenser men ändå kan den ena handlingen vara ”rätt” och den andre ”orätt” (Ahlenius, 2004, s.42, Shapcott, 2010, s.24, Erskine 2004 s.370).

Immanuel Kant som en av de mest kända filosoferna inom deontologin uttryckte att vi alltid bör behandla det rationellt mänskliga inom oss själva och hos andra som ett mål i sig själv och aldrig som ett medel (Tännsjö, 2003, s.60). Man får därför aldrig döda en person för att rädda en annan. Deontologin menar att det finns en stark moralisk restriktion mot att överhuvudtaget skada andra människor (Ahlenius, 2004, s.46). Ingen enskild individs frihet skall ske på bekostnad för att uppnå ens egna intressen.

Kant påstod även att oavsett omständighet så skall det även ses som orätt att ljuga eller bryta sina löften mot andra. En riktlinje som skulle kunna användas vid avgörandet huruvida en handling kan ses som korrekt eller inte skulle kunna vara genom att ställa sig frågan vad som skulle hända om alla skulle utföra en sådan handling (Tännsjö, 2003, s.61, 63, Shapcott, 2010, s. 27). Kant menar att alla som har möjlighet till frihet och handlingsfrihet har en skyldighet att agera moraliskt gentemot sina medmänniskor i världen oavsett kulturell eller nationell bakgrund (Erskine 2004 s.371-372, Shapcott 2010 s.29-30).

Lite av den kritiken som riktas mot deontologin och mot Kant är att detta kan anses leda till en viss handlingsförlamning, där man står utan möjligheter att agera rätt. Detta leder istället till att de mål man strävat efter inte kommer att kunna uppfyllas eller i värsta fall skapa en värre omgivning för individerna, på grund av begränsningen i vad som anses vara moraliskt rätt i handlandet.

3.2 Konsekventialism

Till skillnad från deontologin som har diskuterats i flera århundranden uppkom Utilitarismen som är en del av konsekventialismen, under 1700-talet. De främsta filosoferna inom Utilitarismen är Jeremy Bentham och John Stuart Mill. Denna teori uppkom genom ifrågasättandet av Kants idéer om moraliskt rätt. Mill och Bentham menade båda att synen på vad folket faktiskt vill åstadkomma, kom i skymundan av fokuset på självaste handlingen (Shapcott, 2010, s.34). Uppfattningen om en handling är moraliskt rätt enligt konsekventialismen är om, och endast om, den har minst lika bra konsekvenser eller bättre som varje alternativ som står öppet för agenten (Shapcott, 2010, s.25, 37).

Nedan är flera påståenden som allmänt försvaras av konsekventialismen.

1. *”Varje alternativs prognos, varje utveckling världen kan få som resultat av ett val av alternativ, har ett värde som bestäms (om än inte exakt) av de värdefulla egenskaper som därigenom realiserats i världen: i vilken utsträckning världen blir lycklig, i vilken utsträckning frihet skyddas, i vilken utsträckning naturen blomstrar, och så vidare för olika värdefulla egenskaper; värdet kommer inte vara bestämt såtillvida som*

avvägningar sådana värdefulla egenskaper emellan är mer eller mindre obestämda.”

2. *”Varje alternativ, varje möjlighet en agent kan realisera eller inte realisera, får sitt värde fastställt av värdena hos dess prognoser: dess värde är en funktion av värdena hos dess olika prognoser, en funktion av de värden som är kopplade till de olika sätt på vilka världen kan utvecklas enligt prognoserna.” (Ahlenius 2004 s.32)*

Den kanske största och vanligaste inriktningen i konsekventialismen är som nämnts tidigare Utilitarismen. Utilitarismen menar att det finns skarpa skillnader mellan handlingar som är ”rätta” och ”orätta”. Handlingarna som genomförs skall ge största möjliga lycka av konsekvenserna till största möjliga grupp av individer (Tännsjö, 2003, s.31-32, Shapcott, 2010 s.35).

Hur kan man då avgöra vad som ger de maximalt goda konsekvenserna? Utilitarismen menar att beslutsfattaren för huruvida en handling skall genomföras eller inte, får ta sin utgångspunkt i de det som hen vet vid tidpunkten. Som sagt så behöver inte handlingen vara ”rätt” så länge som handlingen ämnar maximera den förväntade nyttan. Den förväntade nyttan är en sammanvägning av samtliga alternativs eventuella utfall och sedan värderas det mest maximerande av dem.

Även konsekventialismen nås av kritik likt deontologin, vissa menar att detta tänk gällande moraliska handlingar är att man ser de som allt för tillåtande, och att tanken med ändamålet då helgar medlen (Tännsjö, 2003, s.31, 40). Hur skall man kunna avgöra vad som är ett positivt eller negativt utfall för någon annan än sig själv (Tännsjö, 2003, s.33-34).

Konsekventialismen präglas mycket av utilitarismen och jag kommer därför i fortsättningen av uppsatsen att använda mig av begreppet konsekventialism men detta innefattar då även utilitarismen.

Båda dessa idealtyper är i sin renaste form extrema. Det är ändå av vikt att ställa dessa två idealtyper mot varandra för att se deras likheter och skillnader. Då båda dessa strävar efter en universell moralisk etisk riktlinje, kommer vi troligtvis aldrig se de i sin renodlade form.

3.3 Idealtyperna

För att underlätta och göra analysen mer överskådlig kommer jag nedan att sammanfatta idealtyperna i punktform.

3.3.1 Idealtypen deontologi

- Handlandet är det som skall vara moraliskt rättfärdigat oavsett vad konsekvenserna av handlingen leder till.
- Alla individer har ett likavärde, därför får inte en individs liv offras för att rädda flera andra.
- Oavsett omständigheter är det fel att ljuga, döda eller bryta ett löfte.
- Har som riktlinje, att tänka sig vad som hade hänt om alla skulle utföra denna handling, i avgörandet av vad som är moraliskt rätt.
- Har en skyldighet gentemot alla medmänniskor oavsett ursprung eller kultur.

3.3.2 Idealtypen konsekventialism

- Uppfattningen om en handling är moraliskt rätt enligt konsekventialismen är om, och endast om, den har minst lika bra konsekvenser eller bättre som varje alternativ som står öppet för agenten
- Den förväntade nyttan är en sammanvägning av samtliga alternativs eventuella utfall och sedan värderas det mest maximerande av dem.
- Beslutsfattaren för huruvida en handling skall genomföras eller inte, skall ta sin utgångspunkt i de det som hen vet vid tidpunkten av beslutsfattandet.

4 Empiri

4.1 Psyops

Oftast när man tänker på krig och militärstrategier är det militära våldet som oftast är den första tanken som uppkommer i huvudet. Dock börjar det framkomma allt fler alternativa metoder för att minska på just det fysiska våldet och få motståndaren att gå mot det önskade målen. Psyops går mot en allt större och mer betydande roll i strävan efter att minska det fysiska våldet i dagens konflikter. Sverige har som jag nämnt tidigare valt att utveckla deras metoder och även inrätta ett eget psyops förband.

Försvarsmaktens officiella definition rörande psykologiska operationer är som följande;

”Psykologiska operationer (psyops) är planerade aktiviteter som använder kommunikationsmetoder och andra medel riktade mot godkända målgrupper i syfte att påverka uppfattningar, inställningar och uppträdande för att uppnå egna politiska och militära mål.” (FM, 2008 s.29)

Det som avgör huruvida en operation skall få klassas som en psyops är inte själva aktiviteten i sig själv utan själva huvudsyftet med att påverka målgruppen psykologiskt. Legaliteten i agerandena och handlingarna skall bedömas men även de bakomliggande syftena och målen är viktiga för att kunna genomföras. Viktigt att poängtera är att endast planerade operationer räknas till psyops. Psykologiska ageranden som sker oplanerat i tillexempel självförsvar räknas därför inte in i denna kategorisering. (Konnander 2008 bilaga 3 s.5-6)

Som tidigare nämnts ovan skall operationerna endast riktas mot grupper som är godkända för operationen. Ytterligare ett kriterium är även att målgruppen skall vara mottaglig för att kunna förändra sina uppfattningar till något som gynnar den egna verksamheten (FHS 2005 bilaga 1 s. 14).

Det finns flera olika exempel där psyops har vart framgångsrikt. Ett svenskt exempel kampanj som fördes under andra världskriget var ”en svensk tiger”. Syftet med denna kampanj var att få det svenska folket att förstå vikten av tystnadsplikten för försvåra spionernas verksamhet. Detta arrangerades av Statens informationsstyrelse och är ett välkänt fenomen än idag (Nationalencyklopedin, 2014).

Både Sverige och NATO har uttalat att man i sina operationer endast har använt sig av psyops som är av ”vit” karaktär i ISAF operationen (Intervju Kapten David Bergman 2014). NATO skriver i sin doktrin om att propaganda kan delas in i tre olika kategorier utifrån budskapet som ska förmedlas korrekt.

- **Vit** - *I denna gruppering vet man vem som står som avsändare samt att den informationen som kommer ges ut är korrekt.*
- **Grå** - *I denna gruppering råder det viss otydlighet om vem den faktiska användaren är. Dessutom kan man inte avgöra om informationen som kommer att spridas är korrekt eller inte. Den informationen som sprids uppfattas oftast som ett rykte.*
- **Svart** - *I denna gruppering är man medveten om att den information som kommer att spridas, och den avsändaren som man kommer att ange kommer vara felaktiga. (NATO joint doc. Psyops 2007)*

Även om det är uttalat att det endast fördes ”vit” psyops i Afghanistan anser jag ändå att det är av stor vikt att även analysera det moraliska rättfärdigandet av användandet av grå och svart psyops. I en intervju till tidningen Fokus (2012) har Överstelöjtnant Björn Andersson sagt följande om det svenska psyopsförbandet:

”Men kan de genomföra svart psyops?”

– Det är en samvetsfråga, säger överstelöjtnant Björn Andersson som ansvarig för psykologiska operationer på Högkvarteret.

I praktiken avgörs den av psyopsförbandets egna politiska, kulturella och juridiska rådgivare. I särskilt känsliga fall – som vilseledning och påverkan på höga beslutsfattare – hålls operationen hemlig till och med för andra stabsofficerare.

– Vår uppgift är att använda information som ett medel i en militär kontext. Man använder det så effektivt som möjligt, det är inget att sticka under stolen med, inom lagens ramar med de medel som finns, säger Andersson.” (Lönegård 2012)

Detta uttalande påvisar att det svenska psyopsförbandet har möjligheter att använda sig av både grå och svart psyops, men att detta troligtvis skulle behållas hemligt. Även om nu Sverige endast skulle ha använt sig av vit psyops ser jag ändå en vikt av att kort undersöka hur mina idealtyper hade ställt sig till användandet av svart eller grå psyops då Överstelöjtnant Andersson själv problematiserar detta med att det skulle vara en samvetsfråga.

4.2 Interventionen i Afghanistan

ISAF är den insats som leds av NATO på mandat från säkerhetsrådet under kapitel VII i FN stadgan, i Afghanistan sedan hösten 2003. Detta var i samtycke med den afghanska regeringen. 2004 ökades mandatet med resolution 1510 till att omfatta hela Afghanistan.

Resolutionerna ”ger de medlemsstater som deltar i ISAF rätt att vidta alla nödvändiga åtgärder (all necessary measures) för att fullgöra sitt uppdrag.” (Konmander 2008 bilaga 3 s.4)

Sverige har varit delaktig i ISAF-styrkan sedan inrättandet och har sedan sommaren 2004 haft sin huvuddel av förbandet i norra Afghanistan. 2006 fick Försvarsmakten godkännande från regeringsbeslut, till att överta ledningen för en regional enhet för att inrätta säkerhet och återuppbyggnad i fyra provinser i norra Afghanistan. (Regeringskansliet 2012)

”Regeringen får på begäran av Förenta nationerna eller enligt beslut som fattats av Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa ställa en väpnad styrka till förfogande för fredsbevarande verksamhet utomlands. Högst tretusen personer anställda i Försvarsmakten får samtidigt tjänstgöra i väpnad tjänst utomlands i internationella militära insatser”. (Lag (2010:450))

2006 var även det år då den första stabspersonalen vid det första svenska PRT:t (Provinsial Reconstruction Team) tillfördes till insatsen. Dess uppgifter var främst att inhämta underrättelser, ge stöd till de Afghanska myndigheterna samt driva informationskampanjer (Sveriges Riksdag 2006). Hösten 2008 tillfördes ett taktiskt psyops-team (TPT) till området (Intervju Kapten David Bergman 2014). TPT arbetar med sprida direkt information till lokalbefolkningen och motståndarna i insatsområdet (NATO, AJP-3.10.1(A), 2007, s 3-5)

4.2.1 Rättsliga aspekter

Olika målgrupper kan i olika sammanhang behöva behandlas olika. Ibland finns det till exempel utrymmen till att använda avsiktligt brutalt våld mot grupper eller starka hot mot motparten i väpnade konflikter i syfte att kunna framtvunga ett snabbare uppgivande (Konmander 2008, bilaga 3, s.5). Dock får inte dessa handlingar riktas mot civila enligt Genevekonventionen. Det är Artikel 51 i tilläggsprotokoll I och artikel 13 i Tilläggsprotokoll II i Genevekonventionen som är det som reglerar skyddet för civila i konflikt. Våldshandlingar och spridning av ”terror” riktade mot civila är inte tillåtet om dessa handlingar är riktade mot en civilmålgrupp. Handlingar och hot som riktas mot motparten i konflikten och som skulle kunna ha en effekt på civilbefolkningen är tillåtet så länge som det inte strider mot andra lagstiftningar. (Konmander 2008 bilaga 3 s. 12-13)

Rules of engagement (ROE) skapar de juridiska begränsningarna för vad psyops-förbandet får göra i en internationell konflikt. ROE skiljer sig i juridiken beroende på om insatsen är en fredsframtvängande insats eller om det är en fredsskapande. Då konflikter kan skifta under tid kan även ROE förändras i takt med utvecklingarna. Ett exempel på begränsningar i internationella konflikter i enlighet med ROE var NATOs intervention i Bosnien där psyops endast fick verka med "vita" budskap, dvs. att informationen som spreds skulle vara sann och tillförlitlig samt att splittrande psyops² inte fick användas. (FHS 2005 bilaga 1 s.12-13)

Folkrätten gör ingen skillnad på självaste syftet med våldet, av vem eller när det utförs utan reglerar mot vem eller vad våldet riktades mot och hur och var detta har utförts. (FHS 2005 bilaga 3 s.8). Civila och civilbefolkningen skall i största möjliga mån skonas från krigets handlingar. Våld eller till och med hot om våld som riktas mot civila är enligt folkrätten förbjudet (FHS 2005 bilaga 3 s.5). Det är även enligt GK TP I art. 37 förbjudet använda vissa typer av förrådiskt förfarande.

I slutrapporten från Försvårshögskolans utredning, förs diskussionen om att Försvårsmakten borde ha ett effektbaserat tankesätt, då detta underlättar inte endast användandet och hanterandet av vad för operationer som skall genomföras, utan också den fortsatta utvecklingen i konflikten. Tidsförhållandena för en konflikt kan skifta stort. Afghanistan var en långvarig konflikt medan interventionen i Libyen var snabb och kort. Ambitionsnivån för psyops regleras även efter detta, beroende på hur länge konflikten bedöms pågå och hur länge man kommer finnas på plats. Då det krävs noggranna förberedelser inför användandet av psyops, målgrupper och kultur analyseras för att ge bättre förutsättningar för att kunna bedriva effektiv psyops. Enklare operationer genom att endast påverka beteenden är att föredra vid korta interventioner, medan man i längre interventioner eller vid stöd till Battlegruop bör inrikta sig på att både påverka beteenden och attityder (Konnander 2008 bilaga 1 s.37). Den psyops som bedrivs av den Svenska Försvårsmakten inom ramen av de internationella insatserna, bekräftats utöver Försvårsmakten även av försvårshögskolans omfattande rapport vara "vit" psyops. Det vill säga att den information som sprids har en tydlig avsändare och informationen som ges är korrekt.

Formen av information som skall lämnas till den utvalda målgruppen kan komma att skilja sig åt beroende på om det rör sig om en fredsbevarande eller fredsframtvängande insats. I de fredsbevarande insatserna är psyops mindre av splittrade karaktär än i fredsframtvängande, då man i fredsbevarande verkar med parternas samtycken (FHS 2005 bilaga 1 s.14).

Om gråa eller svarta operationer skulle behövas borde det ses som en sista utväg i mycket svåra förhållanden. Den tillämpning som skulle kunna ses som gråa eller svarta är vid fredsframtvängande mandat där man som sista utväg väljer att via andra källor väcka misstro mot motståndaren. Dock kan fredsframtvängande mandat övergå till fredsbevarande mandat och därför skall de

² Se kapitel 1.2 för definition

långsiktiga konsekvenserna som kan uppstå av gråa eller svarta operationer ses som kritiska. Den korta lyckan skall helst inte överväga de långsiktiga eventuellt dåliga konsekvenserna. Viktigt att poängtera är att även om det skulle ske ett användande av svart eller grå psyops skall detta fortfarande följa de regleringar i humanitärätten. (Konnander 2004 bilaga 2, s.12-13)(FM 3-05.30 MCRP 3-40.6, 2005 bilaga 1 s.8).

ISAF-styrkan bedrev två typer av operationer, Crisis Response Psychological Operations (CRPO) och Combat Psychological Operations (CPO). Oavsett vad man väljer för typ av inriktning inom psyops, är målgruppsanalysen av stor vikt tillsammans med utvärderingen av effekter. CRPO som på svenska kallas för krisrespons psykologiska operationer, är de insatser som till största del hittills präglade de internationella insatserna. Den har som ambition att stärka samarbetet mellan civila och mellan parterna i konflikten. Då främst som syfte att nå målen och samtidigt ge ett större skydd för de egna styrkorna och kan ses som sammanhållande psyops. CPO som på svenska heter stridspsykologiska operationer används mer vid fredstvingande insatser. De har hårdare metoder än CRPO och har till uppdrag att överföra budskap till de godkända målgrupperna i avsikt att reducera eller helst eliminera deras vilja till fortsatta strider (Konnander 2004 bilaga 2 s.6).

4.2.2 Förändring av konflikten

Sverige ingick i ISAF-styrkan med uppgift att patrullera och endast använda självförsvar i arbetet med målet att åter uppbygga Afghanistan. Dock menar Wilhelm Agrell, professor i Underrättelseanalys, att det har skett en stor förändring. (SVT 2013). Från och med 2007 skedde det en kraftig ökning av stridsaktiviteter i landet. Agrell menar att det var från och med denna eskalering av stridsaktiviteter som fick det internationella samfundets planer att bli verkningslösa, och det som nu istället styrde konflikten var konfliktens inneboende dynamik. De uppror som eskalerade möttes av upprorsbekämpning, till en början improviserat. Detta övergick dock till att ledningen för ISAF insåg att om detta skulle kunna bekämpas skulle det behövas en nystart med starkare resurser. Detta ledde till en omprioritering, där upprorsbekämpning fick en högre prioritet än det tidigare syftet att främst skydda och främja uppbyggnaden av Afghanistan (Agrell 2013 s.214-215). Agrell menar att om Sverige skulle arbeta kvar i insatsen så var det bara att acceptera detta. (SVT 2013).

Upprorsbekämpningen ledde även till att det skapades en asymmetri gällande informationsspridningar. Upprormakarna har överhanden i detta skede, då upprorsbekämparna ligger steget bakom då de är mer begränsade i deras ageranden. Den ständiga kontrollen av informationens korrekthet innan det kan spridas, regleringar genom lagar, hierarkiska strukturer och politiska faktorer skapar en kraftig fördröjning.

Trovärdighetsaspekten pekas oftast ut som den absolut viktigaste delen för att kunna nå framgång i sina psyops. I upprorsbekämpning är detta mycket svårt att nå och det är lätt att förlora speciellt då upprorsmakarna ligger steget före med fria händer att sprida den propaganda de vill. Detta skapar ett dilemma där man antingen vill ligga steget före och då använda sig av antingen svart eller grå psyops men då på den eventuella bekostnaden av trovärdigheten till styrkan som förhoppningsvis hade nåtts via vit psyops (Konnander 2012).

I Afghanistan jobbade ISAF styrkan hårt med att bibehålla legitimiteten både för den egna styrkan men även för den afghanska regeringen. Rebellerna skapade starkt motstånd och fick ISAF styrkorna att hamna efter. Rebellerna använde sig inte av specialtryckta papper och kreativa strategiska meddelanden, utan använde sig mestadels av så kallade "Night letters". "Night letters" är brev med personliga meddelanden som under natten fästs på dörrar till utvalda ledare eller bybor. Dessa har till uppgift att sprida skräck bland befolkningen och kunde innehålla olika hot om vad som kunde ske om de stödde ISAF styrkan. Det faktum att rebellerna hade en stor lokal och kulturell kännedom som ISAF inte hade i samma utsträckning, samt att ISAF inte fanns på plats under nätterna skapade ett övertag för rebellerna (Beljan, 2013 s. 31-32).

David Bergman berättade under en av sina föreläsningar om de så kallade night letters. Som jag nämnde ovan så spreds dessa av rebellerna där budskapen var olika former av hot etc. Det svenska psyops teamet skapade sin egen variant av night letters men med andra budskap. Lapparna sattes upp på offentliga platser runt om i byar där folk vanligtvis möts som vid brunnar, torg, etc. Jag har inte tillgång till den exakta texten men budskapet på vissa lappar var att man berättade att ISAF styrkan hade vart i deras by under natten och patrullerat för att skydda befolkningen mot talibanerna. Syftet med denna metod var att kartlägga vart talibanerna hade sitt fäste genom att undersöka hur befolkningen i de olika byarna reagerade när styrkan sen återvände under dagen. Var de glada och kom fram och pratade hade troligtvis inte talibanerna något fäste, men om folket drog sig undan och var rädda för att bli sedda pratades med styrkan hade troligtvis talibanerna ett ganska bra fäste i den byn (David Bergman (2), 2014).

4.2.3 Effektmätning

Flertalet rapporter pekar på att det finns en stor brist i hur man mäter resultaten efter de psykologiska operationerna. Effektmätningen delas upp i två grupperingar, measure of performance (MOP) och measure of effectiveness (MOE). MOP kan man säga mäter "hur" & MOE mäter "vad"

Följande tabell visar skillnader mellan MoE & MoP:

Medel	MOP	MOE	Anm
Psyops	Antal spridda psyops-produkter per vecka till utvald målgrupp.	<i>Kvalitativt:</i> Omfattning på förändring av det påvisade beteendet hos målgruppen. Avhopp, överlämningar och icke-stöd för myndigheter som kan hänföras till påverkan från eller trovärdighet för högtalar-utsändningar eller flygblad. <i>Kvantitativt:</i> Trender i målgruppens ståndpunkt i en speciell fråga, mätt i opinionsundersökningar. Storlek på trupp som överlämnar sig enligt instruktioner i en flygblad utformat för psyops.	Kräver ofta omfattande under rättelsebehov.

(FM, 2008 s.125)

MOP är lättare att analysera och föra statistik på då man vet hur arbetet har skett och man vet vad det är som man har skickat ut och arbetat med. Det finns en större problematik när det gäller MOE. Till viss del kan man föra en analys av de förändringar som är observerbara. Tillexempel har flygblad delats ut med olika budskap, budskap som uppmanar till inlämnande av leksakvapen, riktiga vapen för ekonomisk ersättning etc. vilket man kan föra en kvantitativ mätning av (Föreläsning Sebastian Bay 2014, Munoz 2012 s. 74).

Som tidigare har nämnts, så är effekterna av psyops av mycket stor vikt vid planeringen av genomförandet, men även efter operationerna för vidare utveckling. Operationerna i Afghanistan ses från Försvarmakten som mindre lyckat (Lönegård 2012) David Bergman säger följande;

”Mätning av effekt är både det viktigaste men också det svåraste inom psyops, särskilt i Afghanistan. Då det är svårt att genomföra attitydsmätningar har man fått planera mer med mätbara beteenden som kan observeras och mätas. Alla rapporter som angett effekter är dock inne i ISAF-systemet och därmed ej öppna.”

Det är just problematiken med hur man ska värdesätta eller ens kunna mäta psykiska förändringar. Denna problematik lyfts upp i många forskningsrapporter och utvärderingar, där man påpekar att det inte finns en övergripande, all-applicerbar, framarbetad metod om hur detta skall mätas, varken från NATO, USA eller någon annans sida (Dearth 2001 s.13). Det som försvårade effektivitetsanalyserna ytterligare i Afghanistan var problematiken med att det inte fanns någon validerad befolkningsstatistik. Att då genomföra statistiska opinionsundersökningar skulle kunna leda till stora missvisningar och därför inte kunna ses som tillförlitliga (Föreläsning, Sebastian Bay 2014).

Arturo Munoz pekar på, i sin artikel U.S. Military Information Operations in Afghanistan även han på problematiken rörande MOE i Afghanistan. Del ges mycket lite information om hur mätningarna av effekterna skall genomföras, men

även att den vaga beskrivningen även leder till minskade försök med resultatanalyser då det ej finns korrekt utbildad personal (Munoz 2012 s.132-133).

David Bergman säger att det också fanns ytterligare aspekter så som säkerhet och infrastruktur. I vissa byar i Afghanistan var det näst intill omöjligt att kunna genomföra undersökningar då det skapade hot både för militär och civila. Att bli tillfrågad av en beväpnad ISAF-soldat kan uppfattas som stötande för de civila. Infrastrukturen skapade också begränsningar i effektivitetens analysarbete, då många byar var mycket avlägsna och saknade asfalterade vägar och endast kunde nås via helikopter eller mycket långa och obekväma bilresor.

”... Istället lades stort fokus på observerbara och mätbara beteenden som X antal tips på hotline-telefonen eller Y antal upptäckta vägbomber eller Z antal som röstar i valet. Vanliga magkänslor om hur våra enheter spontant kände att stämningen var (s.k. atmospherics) blev också en betydande del av effektmätningen” (*Intervju Kapten David Bergman 2014*).

Även om effekterna av de psykiska förändringarna är mycket svåra att mäta kan man ändå se andra positiva effekter genom användandet av psyops. Sebastian Bay säger att användandet av psyops minskar kostnaderna och minskar förlusten av människoliv i konflikter. Psyops enbart kan inte skapa fred men är ett viktigt komplement till den militära styrkan. Dessutom för att en informationskampanj skall få sättas i bruk genomgår arbetet flera rådgivare. I Afghanistan fanns det kulturell, legal, politisk och en gender rådgivare som alla var tvungen att godkänna operationen innan den fick sättas i bruk. Syftet med denna omfattande analysering innan är för att minimera negativa uppfattningar som kan uppstå hos målgruppen genom budskapet. Sebastian Bay menar att det oftast är svårare att få en psyops-kampanj godkänd, än att få tillåtelse att släppa en bomb (Föreläsning, Sebastian Bay 2014).

5 Analys

Analysen kommer ske genom applicering av båda mina idealtyper. Det kommer även att föras en diskussion om huruvida det moraliska rättfärdigandet förändras över tid. Jag har då valt att analysera före och efter det som Wilhelm Agrell menar, att konflikten i Afghanistan gick från ett fredsbyggande till en upprorsbekämpande konflikt.

5.1 Vit psyops

I denna gruppering vet man vem som står som avsändare samt att den informationen som kommer ges ut är korrekt. Både den Svenska Försvarsmakten och NATO hävdar att man endast använder sig av vita psyops i operationen i Afghanistan.

5.1.1 Deontologi

Som tidigare nämndes har ett deontologin ett handlingsfokusering snarare än en konsekvensfokusering i diskussionen om vad som kan ses som moraliskt rätt. Immanuel Kant är den största förespråkaren till deontologin och menar att det finns tre absoluta plikter som alltid skall värnas, dessa är att man aldrig skall döda, ljuga eller inte hålla de löften som man har lovat (Shapcott 2010 s.26-25, Ahlenius 2004 s.46).

Försvarsmakten har uttalat att man endast har bedrivit ”vit” psyops och detta har även NATO varit öppna med att man endast har använt sig av denna typ av operationer i Afghanistan. David Bergman berättar att när man tar kontakt och pratar med befolkningen och nyckelpersoner, så uppger man alltid att man jobbar med information för ISAF. Personalen som arbetade hade även alltid i åtanke att de personer som de tog kontakt med kunde ses som förrädare om dessa sågs prata med militären. Därför arbetade man försiktigt och försökte få lokalbefolkningen att själva vända sig till personal för att ta kontakt vid mer offentliga platser så som torgen i byarna. (Intervju, Kapten David Bergman 2014). I och med att man använder sig av ”vit” psyops så strider man inte mot Kants idéer, då man varken ljuger, dödar eller inte håller sina löften. Då man även uppgav att man både jobbade för ISAF och att informationen kommer ifrån ISAF ger man en tydlig bild av vem den faktiska avsändaren är.

Dessutom finns det en konsekvenstänkande där man tar i bejakande vad det kan finnas för eventuella negativa konsekvenser. David Bergman säger att alla

operationer och målgruppsval genomgår en analys över vad deras ageranden kan nå för konsekvenser, både positiva och negativa innan man genomför en handling. Om man utgår ifrån deontologins riktlinjer till att kunna avgöra vad som är en moraliskt rätt handling är att ställa sig fråga, vad hade hänt om alla gjorde detta? Svaret man skulle få skulle troligtvis vara att det inte blir några större problem då man endast arbetar med att sprida korrekt information.

Utifrån denna information kan man dra slutsatsen att deontologin skulle ha sett denna handling som moraliskt rättfärdigad.

Efter att upprorsbekämpningarna startat:

Rättfärdigandet för handlingarna får ingen större förändring efter det att interventionen övergick till en upprorsbekämpande operation utifrån deontologins perspektiv. Även om resultaten och effekten skulle kunna ses som mindre framgångsrika på grund av ökat motstånd, hade deontologin fortfarande rättfärdigat användandet av vit psyops. Även om motståndet blev högre och de så kallade night letters började spridas från motståndarna där hot och lögner spreds skulle det inte rättfärdiga ett användande av grå eller svart psyops, då man skulle genomföra omoraliska handlingar genom att ljuga. För om man då återigen skulle ställa sig frågan om vad som skulle hända om alla gjorde detta? Självklart skulle detta vara mycket problematiskt om man spred lögner och utfärdade hot mot civila. Detta skulle också vara omoraliskt av den anledningen att man skulle bryta mot Kants moraliskgrundstenar om att inte ljuga.

Som jag nämnde tidigare i empirin var att svenska psyops teamet skapade sin egen variant av dessa. Denna typ av operationer kan skapa ett visst moraliskt dilemma. Det finns ett visst tolkningsutrymme i vad budskapet med dessa lappar faktiskt menades. Det stod att ISAF styrkan hade vart där för att patrullera och skydda befolkningen mot talibaner när det egentliga syftet var att kartlägga deras fästen. Frågan är då vad som egentligen definieras som skydd? Och man angav ju aldrig vad den faktiska meningen med operationen var för befolkningen. Det fanns ingen direkt lögn i denna information som gav men ändå ingen klar definition vad skydd faktiskt innebar. Deontologin menar att det är fel att ljuga eller att inte hålla sina löften. Frågan är då vem definitionen av skydd ligger hos. Enligt befolkningen kan nog skydd definieras som något mer omfattande än vad ISAF styrkan menar. Om de inte delar definition hur skall de då avgöra om löftet hålls eller ej? Deontologin hade nog avfärdat detta om omoraliskt då man inte höll de löften som man lovade, då man lovade att skydda befolkningen mot talibaner fast det inte var den egentliga agendan.

Viktigt att poängtera är att dessa idealtyper är extrema och troligtvis aldrig kommer finnas i sin renaste form.

Resultatet vi nås av då är att deontologin skulle rättfärdiga användandet av ”vit” psyops oavsett konfliktens formation. Dock hade den operationen med night letters problematiseras mer.

5.1.2 Konsekventialism

Konsekvensialister riktar sitt fokus mot vad konsekvenserna av handlandet blir snarare än själva handlingen. De strävar efter att nå den maximala lyckan och menar att ibland kan drastiska åtgärder behövas för att nå resultatet (Shapcott, 2010 s.34-35). Psyops är en viktig del i dagens operationer för att underlätta att nå de mål man strävar efter. Att använda sig av vit psyops i detta skede där operationerna är till för att stabilisera och återuppbygga är enligt konsekventialismen fördelaktigt. Målet med interventionerna baseras på de kosmopolitiska värderingarna om att alla människor är av lika värde och att de ej skall vara förtryckta. Då informationsspridningen är en viktig del i denna typ av operationer bidrar det till att operationsmålen kan nås och ge den Afghanska befolkningen den frihet man strävat efter.

Genom att hålla sig till vit psyops minskar man även risken att förtroendet och tilliten för insatsen och dess operationer skulle äventyras. Operationerna i Afghanistan var till en början under fredsstödande uppdrag och därför skulle konsekventialisterna anse att användandet av vit psyops skulle rättfärdigas i detta skede av konflikten, av den anledningen att det troligtvis inte skulle behövas andra metoder av psyops för att nå den största lyckan för folket.

Efter att upprorsbekämpningarna startar:

Då operationen övergick till en upprorsbekämpning skapas nya förutsättningar för insatsen och psyops. Som tidigare nämndes skapades det en viss problematik att motverka upprorsmakarnas propaganda och att kunna sätta stopp för de så kallade "Night letters", då man uttalat sig om att endast hålla sig till vita psyops. Det ständiga kontrollerandet av information som skall spridas skapade ett läge där rebellerna i Afghanistan tog ledningen. Psyops teamet kontrade med deras operationer med deras form av night letters. Ur ett konsekventialistiskt perspektiv skulle detta rättfärdigas då operationen gav bra information till underrättelsen var och hur utbredd talibanerna eventuellt hade inflytande och deras fästen. Genom denna kartläggning kunde man då effektivisera arbetet för att stoppa dem utan onödigt fysiskt våld. Detta i sin tur skapade då en bättre förutsättning för goda konsekvenser och maximering än om man inte hade genomfört denna typ av operationer. Dock sa David Bergman sa till tidningen Fokus att insatserna i Afghanistan, varken psyops teamet eller det militära insatserna kan ses som lyckade (Lönegård 2012). Skulle då användandet av svart eller grå psyops ha vart mer moraliskt rättfärdigat än endast den vita? Enligt konsekventialismen skall beslutsfattaren utgå ifrån vad hen vet vid tidpunkten av beslutsfattandet och göra en övervägning av det eventuella utfallet av olika handlingar och välja en maximering av lycka.

Då informationen om hur läget såg ut vid beslutfattandet inte går att tillgå kan endast spekulationer göras. Ett försvar till varför man ändå valde att fortsätta att använda sig av endast vit psyops i detta skede kan motiveras med att man inte visste hur långdragen eller denna upptrappning skulle vara eller inte. Som försvarshögskolans rapport pekar på så skall man vid längre konflikter verkligen arbeta med att bibehålla och stärka förtroendet för insatsen och användandet av

svart psyops skulle kunna ha förödande konsekvenser. Vilket skulle leda till att man ändå inte når det resultat som man önskar (Konnander 2004 bilaga 2 s.12-13).

5.2 Kritisk analys

Som jag nämnt flera gånger tidigare har både försvarsmakten och NATO uttalat att det endast har bedrivit vit psyops i Afghanistan. Dock anser jag att det kan finnas viss problematik med definitionerna på dessa kategorier. Definitionen på vit psyops är när man vet vem avsändaren är samt att informationen som ges är korrekt. Men kan jag se en viss problematik med några av de operationer som har förts, och om dessa verkligen kan kategoriseras som vit psyops eller om det faktiskt är så att det borde ses som grå psyops. Sebastian Bay gav ett exempel på en operation där information sändes ut i lokal radio. Informationen som gavs var korrekt men man uppgav aldrig att ISAF var ansvariga till att denna information spreds (Sebastian Bay, 2014). Då man inte vet med säkerhet vem som ligger bakom spridningen av informationen, borde då inte detta ses som grå psyops?

Överstelöjtnant Björn Andersson uttalade sig till tidningen Fokus som jag nämnde tidigare att det är en samvetsfråga om man skulle använda svart eller grå psyops (Lönegård 2012). Kan det då ses som en fördel att dessa kategoriseringar av psyops är väldigt vaga och tolkningsbara för utförarna. Att man kan motivera till att en viss operation är vit även fast den ändå kanske borde tolkas som grå. Vad finns det då för moraliskproblematik med användandet av svart eller grå psyops eftersom detta är något som försvarsmakten ändå vill undvika att använda eller erkänna att man använder? Mina idealtyper hade troligtvis sett användandet av svart psyops på följande vis.

Deontologin hade troligt vis avfärdat denna metod som moraliskt orätt ganska omgående. Detta på grund av att man medvetet sprider information som inte är korrekt. Detta skulle då bryta mot Kants uppmaningar om att man ej skall ljuga. Dessutom skulle även löftena om att endast använda vit psyops leda till att man bröt sina löften, vilket också bryter mot Kants föreskrifter. Ingen enskild individs frihet skall få bli på bekostnad av att uppnå ens egna intressen. Oavsett konfliktens intensitet hade inte deontologin ansett att användandet av svart psyops hade vart rättfärdigat.

Konsekventialisterna skiljer sig från deontologin i den mening att handlandet med svart psyops i sig inte är moraliskt fel, utan man ska se detta utifrån vad det kan ge för konsekvenser. De menar även att det är syftet med operationen som är det som avgör huruvida det kan ses som moraliskt rättfärdigat eller ej. Beslutsfattaren skall utgå ifrån det som hen vet vid beslutsfattandets tidpunkt. Vid konfliktens början då ISAF-styrkan hade till uppgift att stödja återuppbyggnaden av Afghanistan, skulle användandet av svart psyops kunna ifrågasättas. För under denna del av konflikten handlande det om att skapa ett förtroende hos folket och valet av att använda svart psyops skulle kunna förstöra detta förtroende. Då risken för stort

misslyckande överväger det eventuellt positiva man skulle kunna ha uppnått och därför hade detta inte lett till den maximala lyckan. Dock skulle svart psyops kanske anses vara nödvändigt då konfliktens intensitet förändrades. Rebellerna spred terror som är riktad mot civilbefolkning, vilket inte är lagligt enligt Genevekonventionen. Syftet med interventionen var enligt NATO att man just skulle värna om befolkningens rättigheter och återge dem sin frihet. I och med att rebellerna tog överhanden skulle användandet av svart psyops kunna rättfärdigas ur ett konsekventalistiskt perspektiv för att nå den maximala lyckan, även om detta skulle innebära att man faktiskt bryter mot lagar och restriktioner man hade för interventionen. Detta är så klart om man har övervägt samtliga alternativs eventuella utfall. I försvarshögskolans rapport menar man att svart och grå psyops skall uteslutande användas som den absolut sista lösningen, då riskerna med användandet är mycket omfattande (Konnander 2004 bilaga 2, s.12-13) Skulle analysen ändå peka på att användandet av svart psyops skulle vara det mest effektiva så hade detta agerande inte setts som moraliskt orätt, utan som en nödvändighet för att nå maximala lyckan.

5.3 Sammanfattning av analys

Resultatet vi får av analysen är att försvarsmaktens användande av fenomenet vit psyops är moraliskt rättfärdigast utifrån båda idealtypernas idéer. Dock kan de exemplen som togs upp ses som problematiska till viss del. Det blir en viss otydlighet om hur man skall se på vad skydd faktiskt innebär. Befolkningens definition skiljer sig troligtvis från försvarsmaktens mening och detta kan skapa en moralisk problematik. Deontologin hade avfärdat detta som moraliskt orätt om det var så att man faktiskt inte höll det man lovade om skydd och att man gjorde detta av eget intresse. Konsekventalismen är i större utsträckning mer tillåtande än vad deontologin är. De menar så länge som maximeringen av lycka är det man strävar efter är det moraliskt rätt oavsett handling.

6 Avslutande diskussion

6.1 Kritisk diskussion

Viktigt att ha i åtanke vid denna analys är att det endast är en fingervisning om och en inte uttömmande analys. Då det är en omfattande sekretess av informationen angående resultaten och informationen om psyops skall man ha ett visst kritiskt förhållningssätt mot de resultat som nåddes i analysen.

Båda dessa idealtyper ses oftast som motparter mot varandra, men strävar båda efter att skapa universella normer som skall anammas av alla. Frågan är bara hur långt man kan gå för att värna om dessa värderingar.

Konsekventialismen menar att beslutsfattaren kan fatta beslutet utefter vad hen vet vid beslutsfattandets tidpunkt. Men då vi inte kan ta del av vad det faktiskt fanns för information vid beslutsfattandet skulle det finnas en möjlighet att handlingarna faktiskt inte skulle kunna rättfärdigas egentligen. Dock kan man enbart i detta tillstånd, utgå ifrån den information som finns öppen och därför nå detta resultat.

Dessutom kan man ställa sig kritisk till båda dessa idealtyper. Som man ser ovan i analysen nås man flertalet gånger av att konsekventialismen anser att ett agerande är rättfärdigat så länge ett övervägande och ett uteslutande om eventuella andra konsekvenser, maximerar lyckan. Lite av den kritiken som presenterade i teorikapitlet pekade på att konsekventialismen många gånger skulle kunna ses som allt för tillåtande, att målen helgar medlen. I extrema fall anses det även att folkrätten och andra legala begränsningar skall kunna överskridas för den maximala lyckans skull. Men frågan som uppkommer är vem kan veta vad den andres syn på lycka är? Samt vad är det som skulle avgöra vem som får göra vad så länge som man har goda avsikter? Försvarsmakten eller andra aktörer som skulle använda sig av metoder som bryter mot folkrätten eller andra legala restriktioner skulle leda till åtal och troligtvis en mycket stor förlust tilltron och deras legitimitet från omvärlden. Men det är inte endast konsekventialismen som ses som extrem i sin renaste natur.

Deontologin skulle kunna uppfattas ur ett konsekventialistiskt perspektiv som handlingsförlamade vid en eventuell upptrappning av konflikten. Begränsningarna för att rättfärdiga handlandet i sig leder till att de självaste målen med interventionen inte kan uppnås. Folkrätten bygger mycket på det deontologins idéer om att det inte är effekterna som endast skall värderas, utan även handlandet skall även vara moralisk rättfärdigat. Något man kan ställa sig frågande till angående Immanuel Kants idéer om att man aldrig skall ljuga, bryta sina löften eller döda är vilka värderingar som står högst (Ahlenius 2004 s.46). Psyops är ett effektivt komplement till de militära insatserna där man kan med hjälp av

spridandet av information och arbetet med att förändra betanden, faktiskt minska omfattningen av förlorade människoliv i en konflikt. Om man då skulle ljuga, oavsett hur omfattande lögnen är, liten som stor, skulle det kunna leda till att dödande av oskyldiga civila undviks, skulle inte då människolivets värde värderas högst? Militära interventioner skulle dessutom kunna ses som moraliskt orätt enligt deontologin då, efter som detta i större utsträckning än användandet av svart psyops skulle riskera skador eller dödande av oskyldiga civila. När man dessutom arbetar för att nå de kosmopolitiska grundvärderingarna som strävar efter att skydda individerna framför staten. Skulle man då inte värdera en lögn som mer rättfärdig än ett eller flera förlorade människoliv?

I denna analys kunde vi få ganska tydliga och enkla resultat. I praktiken hade detta blivit mer problematiskt då dessa idealtyper utgår ifrån hur världen *bör* vara snarare än *hur* världen faktiskt är. Troligtvis skulle inget arbete, operation eller intervention gå in med ambitionen att hålla och följa den ena eller andra idealtypen slaviskt till punkt och pricka. Därför kommer vi förmodligen aldrig se någon av dessa idealtyper i praktiken.

Utifrån hur verkligheten ser ut kan man då föreställa sig fler moraliska dilemman om vad som skall anses vara moraliskt rätt, då det inte finns någon universell moral att rätta sig efter. Utan varje agerande får ta ett ställningstagande utefter det situationen man befinner sig i. Som Sebastian Bay sa så pågår det ständigt analyser om vad som kan skickas ut och ej i den informationen som psyops arbetar med att sprida. Informationsblad och liknande måste genomgå flertalet olika rådgivare där samtliga måste godkänna utskicket. I operationerna i Afghanistan var dessa informationsblad analyseras av analytiker inom gender, kultur, politik samt legal frågor.

Därför blir bara denna analys återigen, en fingervisning om hur dessa idealtyper i sin rena form hade argumenterat för och emot de olika graderingarna i användandet av psyops.

6.2 Slutsats

Den slutsatsen som kan dra med denna analys är att den psyops som bedrevs av den svenska Försvarsmakten i Afghanistan kan moraliskt rättfärdigas enligt både den deontologiska idealtypen och den konsekventialistiska idealtypen, utifrån den information som har varit tillgänglig. Om Sverige nu enbart använt sig av vit psyops under hela insatsen hade inte det moraliska rättfärdigandet förändrats även fast interventionen övergick från en fredsbyggande till en upprorsbekämpande insats. Vi kan även nå det resultatet att konsekventialismen skulle kunna rättfärdiga användandet av grå och svart psyops om detta skulle, om detta anses vara nödvändigt för att uppnå den maximala lyckan. Deontologin menar att användandet av grå eller svart psyops inte skulle vara moraliskt rättfärdigat oavsett omständigheter.

Dock menar de flesta forskare att grå och svart psyops skall användas som en absolut sista utväg då detta kan ha stor negativ påverkan på insatsen i sig, då förtroendet kan sjunka och på så sätt göra med skada än nytta. I Försvarshögskolans rapport pekar man på att de erfarenheter som man har fått av de tidigare psyops operationerna påvisar värdet av den trovärdighet som finns i informationen som sprids. Detta får slutsatsen att de vita operationerna ändå är att föredra så långt som möjligt. Då psyops är ett komplement till de militära insatserna krävs det omfattande analyser för att förutspå eventuella konsekvenser som vara negativa för insatsen. Som jag nämnde i kapitlet kritisk diskussion, baseras min analys på två idealtyper som i sin renaste form och nås av resultat som har enkla och entydiga svar. Dessa utgår ifrån hur verkligheten bör se ut snarare än hur den faktiskt ser är. Dock skulle troligtvis ingen av dessa idealteorier användas i praktiken idag utan verkligheten som den är idag ändå präglas av moraliska dilemman då det inte finns ett universellt moralisk ramverk.

Skulle då psyops kunna ses som det nya sättet att föra krig på? Som Sebastian Bay (2014) påpekar så är detta ett mycket bra komplement till de militära insatserna, men är enbart i sig inte tillräckligt. Konstaterandet som flertalet forskare gör är att mätningarna av effekterna som psyops skapar är problematiska. Om det börjas lägga en mer fokusering på effektanalyserna av psyops kommer vi förhoppningsvis hitta mer och mer effektiva alternativa metoder än som minskar nödvändigheten av militära insatserna. Kanske vi kan se en starkare utveckling och ett ökande av denna form av krigsföring i framtiden

7 Referenser

- Agrell, Wilhelm (2013). *Ett krig här och nu: från svensk fredsoperation till upprorsbekämpning i Afghanistan 2001-2014*. Stockholm: Atlantis
- Ahlenius, Henrik (red.) (2004). *Vad är moraliskt rätt?: texter i normativ etik*. Stockholm: Thales
- Badersten, Björn (2006). *Normativ metod: att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur
- Bergman-Rosamond, Annika & Phythian, Mark (red.) (2011). *War, ethics and justice: new perspectives on a post-9/11 world*. London: Routledge
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Bjereld, Ulf, Demker, Marie & Hinnfors, Jonas (2002). *Varför vetenskap?: om vikten av problem och teori i forskningsprocessen*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Esaiasson, Peter (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Hutchings, Kimberly (2010). *Global ethics: an introduction*. Cambridge: Polity
- Nye, Joseph S. (2007). *Att förstå internationella konflikter*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber
- Shapcott, Richard (2010). *International ethics: a critical introduction*. Cambridge: Polity
- Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Tännsjö, Torbjörn (2003[2000]). *Grundbok i normativ etik*. 1. uppl. Stockholm: Thales

7.1 Artiklar:

- Askelin, Jan-Ivar (2001). Flygblad segervapen. (J.-I. Askelin, Red.) Framsyn , 3.
- Erskine, Toni. (2004) “‘As Rays of Light to the Human Soul’? *Moral Agents and Intelligence Gathering*”, *Intelligence and National Security*, Vol. 20, No.1 (Summer 2004), pp 359-381

- Dearth, D.H. "Implications and Challenges of Applied Information Operations." *Journal of Information Warfare* 1.1 (2001) pp 7-15.
- Konnander, Fredrik "Psykologiska operationer - oljan i COIN-maskineriet?", *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift* 2/2012
- Lönegård, Claes (2014), "Sveriges hemliga propagandasoldater" *Tidskriften Fokus*, nr. 20 2012

7.2 Internetkällor:

- Beljan, Robert, "What lessons from isaf operations can be drawn for unpkos?" [elektronisk resurs] <http://cdn.peaceopstraining.org/theses/beljan.pdf> [hämtad: 2014-05-15]
- Försvarsmakten, (inget publiceringsdatum) *Psykologiska operationer*, [Elektronisk resurs] <http://www.forsvarsmakten.se/sv/organisation/ledningsregementet/insatsforband/psyops/> [hämtad: 2014-04-28]
- Munoz, Arturo (2012). *U.S. military information operations in Afghanistan effectiveness of psychological operations 2001-2010*. SantaMonica,CA:RAND [Elektroniskresurs]: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1060.pdf [Hämtad: 2014-05-05]
- Nationalencyklopedin, *En svensk tiger*. <http://www.ne.se/ludwig.lub.lu.se/lang/en-svensk-tiger>, Nationalencyklopedin, hämtad 2014-08-12.
- Regeringskansliet, 2012-03-06, *ISAF i Afghanistan* [Elektronisk resurs] <http://www.regeringen.se/sb/d/5619/a/45002> [hämtad: 2014-04-28]
- Sveriges Riksdag, 2006-09-25, *Bilaga till EU-nämndens sammanträde*, [Elektroniskresurs] <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-lagar/Dokument/Bilaga-till-EU-namndens-sammantrade/GTON1713/?text=true> [Hämtad: 2014-05-02]SVT,
- Sveriges television, "Riksdagen vilseleddes om Afghankriget", [Elektronisk resurs] <http://www.svt.se/nyheter/sverige/riksdagen-vilseleddes-om-afghankriget> [hämtad: 2014-05-10]

7.3 Doktriner och handböcker:

- FM, (Försvarmakten) (2008-01-24). *FM Handbok Info Ops*. 09 833:61968
Stockholm: Försvarmakten.
- FM 3-05.30 MCRP 3-40.6 *Psychological Operations*, Headquarters, Department
of the army, April 2005, tillgänglig via
<http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm3-05-30.pdf>.
- FHS (Försvärshögskolan), "Gränsdragning och samordning av PSYOPS,
informationstjänst och civil-militär samverkan" FHS 21 105:326/5, 2005-12-
02
- Konnander, Fredrik "Årsrapport Huvudstudie Psyops 2008" FHS 836/8:2, 2008-
12-15
- Konnander, Fredrik "PSYOPS för Sverige – Kompetenser, resurser och
förmågor", FHS 21 105:60103, 2004-01-30
- Lag (2010:450)
- NATO, *Allied Joint Publication (AJP)-3.10.1 Allied Joint Doctrine for
Psychological Operations*. October 2007, Tillgänglig via
<https://info.publicintellgence.net/NATO-PSYOPS.pdf>

7.4 Muntliga källor

Bay, Sebastian (analys chef vid psyops-förbandet) [2014-05-22]

Bergman, David (kapten, deltog i psyops arbetet i Afghanistan) [2014-04-25,
2014-05-07, 2014-05-26]

Bergman, David (2), 2014. "Föreläsning underrättelseanalys", Försvarmakten,
08-01-2014.